

SONUÇ

İstikrar programları, ekonomik kriz yaşayan ülkelerde krizin atlatılması ve ekonominin yeniden dengeye getirilmesi sürecinde uygulanan bir dizi önlemler paketidir. Bu programlar ekonomik dengeyi kurmada faydalanan mucizevi araçlar değildir ve literatürde kabul gören sıkı maliye ve sıkı para politikası temeline dayanmaktadır. Bununla birlikte, programlar içerdikleri politikaların özelliklerine göre farklılaşmaktadırlar. Örneğin, *ortodoks programlar genel hatlarıyla sıkı maliye ve sıkı para politikalarından, heterodoks programlar da fiyat ve ücret kontrollerinden oluşmaktadır*. Bu politikalara ek olarak, ekonomik dengesizliğin giderilmesi sürecinde, enflasyonist beklentileri kırmak için önceden ne olacağını belli olan temel parametrelerden, yani nominal çıpalardan yararlanılmaktadır. Kronik enflasyon ülkelerinde döviz kuru ve enflasyon arasındaki güçlü ilişki nedeniyle, kurun nominal çıpa olarak kullanılması yaygındır. Pekçok ülke örneğinde kura dayalı istikrar programları sıklıkla uygulanmakla birlikte, paraya dayalı program uygulamalarına da rastlanmaktadır. Genellikle kur ya da para arzının temel nominal çıpa olarak seçildiği programlarda, fiyat ve ücretlerin belli bir süre dondurulması politikasından ek çıpa olarak faydalanılmaktadır.

İstikrar programları ve istikrar süreçleri birbirinden farklı, fakat birbirini tamamlayan olgulardır. *İstikrar programları* içsel veya dışsal faktörlerin neden olduğu bir kriz sonrasında, kısa dönemde ekonomide yaşanan darboğazı gidermek için, acil önlem paketi olarak uygulanan programlardır. *İstikrar süreçleri* ise ekonominin varolan yapısını yeni bir yapıya dönüştürmek için gerekli görülen yapısal reformların ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirildiği uzun bir süreçtir. Ekonominin kısa dönem dengesi, istikrar programları ile sağlanabilmekte ve fakat, ekonomiyi yeniden sağlıklı bir yapıya ve sürdürülebilir büyüme trendine taşımak istikrar sürecinin tamamlanmasıyla mümkün olmaktadır. İstikrar süreçlerinde istikrar programlarından çeşitli şekillerde yararlanılmaktadır. Bu süreçte, tek bir istikrar programına sıkı sıkıya bağlı kalmak yerine, bazı temel prensiplerden vazgeçmemek kaydıyla birden fazla, birbirini tamamlar nitelikte programlar uygulanmaktadır. *İstikrarın büyük ölçüde sağlandığı Latin Amerika ülkeleri ve İsrail’de başarı, bir defada çıkarılmış ve çok kısa sürede uygulanmış istikrar programlarıyla sağlanmış değildir. Ülke deneyimleri, bu tür programların ardışık olarak ve birbirini tamamlar nitelikte birkaç kere uygulamaya konduğunu ve başarının belli bir süreden sonra elde edildiğini göstermektedir. Demek ki, istikrar sürecinin tamamlanması için “uzun bir süre”ye ihtiyaç duyulmaktadır.*

Şili’de anti-enflasyonist politikaların uygulanmasından yaklaşık on yıl, İsrail’de yaklaşık beş yıl sonra ancak sürdürülebilir büyüme trendine girilebilmiştir. Başarılı istikrar programlarından hemen sonra ekonomik aktivitelerde belli bir genişleme sağlanmasına rağmen, büyüme trendi dalgalanmakta, istikrarın maliyeti önce veya sonra mutlaka ödenmektedir. Sıkı tedbirlerin uygulanmasında ekonomik daralma kaçınılmazdır. Bu nedenle, *başarılı istikrar programları sadece uzun süreden sonra değil, aynı zamanda “sancılı ve maliyetli bir süreç”ten sonra başarıya ulaşmaktadır.*

Her ülkenin kendine özgü ekonomik, toplumsal, kültürel, politik, coğrafi ve tarihsel özellikleri vardır. Ülkelerin istikrar arayışlarını ve istikrara ulaşma süreçlerini bu özellikler belirlemektedir. Bu nedenle, ortodoks ya da heterodoks özellikler taşıyan istikrar programlarının uygulama sonuçları ülkelerarasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin, İsrail’de 1985 yılında uygulanan heterodoks istikrar programı başarılı iken, aynı yıl Arjantin’de uygulanan Austral Planı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İstikrar programlarının uygulandığı dönemde ülkelerin siyasi rejimleri programların başarı performansını etkilemektedir. Totaliter rejimler altında sert tedbirler içeren programların uygulanması daha kolay, ve fakat sosyal maliyeti oldukça yüksek olmaktadır. Diğer yandan, demokratik rejimlerde toplumun çeşitli kesimlerinin çeşitli taleplerini karşılama ve çoğunluğun desteğini alma gereği vardır. Toplumun her kesimini memnun etmeye çalışırken, istikrarın maliyetleri gruplararası eşit olarak paylaştırılmazsa, ödenmesi gereken maliyetler ileriki dönemlere ertelenmektedir. Fakat, istikrar gelecek dönemlere ertelendiği sürece, uzun dönemde artan kredibilite sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Sorunlar küçük ve az iken çözümlenmediği sürece, büyüyerek ileriye taşınmakta ve daha sert tedbirlerin uygulanması zorunlu hale gelmektedir. Arjantin 1989-90 döneminde, % 3000'lere varan hiperenflasyonu yaşadktan sonra ciddi ve sert tedbirler içeren bir istikrar programını tavizsiz bir şekilde uygulamış ve enflasyonu düşürebilmiştir. Şili dışındaki ülkeler, Meksika, Arjantin ve İsrail, istikrar sürecinin gerektirdiği mali ve yapısal dönüşüm reformlarını demokratik rejimlerde ya da demokrasiye geçiş dönemlerinde gerçekleştirmişlerdir. *Demokratik sınırlar çerçevesinde gerçekleştirilen istikrarın maliyeti, demokratik olmayan (dikta) yönetimler altında gerçekleştirilen istikrarın maliyetine göre daha düşük olduğu için, istikrarsızlığın ve ekonomik popülizmin sebeplerini demokraside aramak muhtemelen yanlış olacaktır. Türkiye de parlamenter demokrasiyi tercih eden ülkelere göre, çözüm önerilerinin bu çizgide geliştirilmesi kaçınılmazdır.*

Türkiye, 24 Ocak 1980 tarihinde başlattığı ekonomik dönüşümü gerçekleştirmeye çalışan bir ülkedir. Yaklaşık onaltı yıldır devam eden istikrar sürecinde iki istikrar programı uygulamasına rağmen, henüz kalıcı istikrar sağlanmış değildir. Bu süreçte önemli yollar katedilmiş, serbest piyasa işleyişinin gerektirdiği reformların çoğu gerçekleştirilmiştir. Fakat kamu kesimiyle ilgili reformların yeterince yapılmamış olması, yapısal sorunları artırmış, finans piyasalarının serbestleştirilmesi ve ekonomik aktivitelerin daha hassas ve kırılgan (fragile) bir yapıya bürünmesi sonucu iç borçlanma krizi şeklinde patlak veren 5 Nisan 1994 krizi yaşanmıştır. Bu nedenle, *5 Nisan krizi, 1980’li yıllarda Türkiye’de ve gelişmekte olan diğer Latin Amerika ülkelerinde dış şokların etkisiyle yaşanan krizlere benzemektedir. 5 Nisan krizi, içsel dengesizlikler sonucu yaşanmıştır.*

5 Nisan krizinin nedenleri incelendiğinde, krizin başlama nedenini 1993 yılında kamunun iç borçlanma politikasında yapılan değişiklik ve bunun mali piyasalar tarafından kabul edilmemesinin oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca Merkez Bankası ile Hazine arasındaki kötü eşgüdüm ve koordinasyon eksikliği de krizi hızlandırmıştır. Kamunun borçlanma ihtiyacı yüksek iken, serbest piyasa davranışlarını dikkate almadan ihale iptalleri yoluyla faizlerin düşürülmeye çalışılması, krizin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Mali piyasaların serbestleştirilmesi ve fakat yeterli derinliğin

sağlanamaması nedeniyle, spekülatif bekleyişlerden kolayca etkilenen bir ortam oluşmuş, bu da fazla likiditenin dövize yönelmesine, Merkez Bankası'nın müdahalesi sonucu rezervlerin hızla azalmasına ve devalüasyona neden olmuştur. *5 Nisan krizi, finans piyasalarında yaşananlar yönüyle, Meksika'nın 1994 peso kriziyle karşılaştırıldığında, nedenleri ülkeler arasında farklılaşsa da temel sorunun ekonomideki parayı yönetme ve yönlendirme sorunuyla ilişkili olduğu görülmektedir.* Meksika'da yaşanan kriz, kısa vadeli yabancı sermayenin bir anda ülkeyi terketmek istemesi ve Merkez Bankası'nın döviz ihtiyacını karşılayamayarak, likidite sıkıntısına düşmesi sonucu yaşanmıştır. Bu gelişmede, hükümetin dövize endeksli iç borcunun artmasının da büyük rolü vardır. Döviz piyasalarının ekonomik politikalara hassas olduğu ülkelerde, dövize endeksli bono satarak iç borçlanma yoluna gidilmesinin, uzun dönemde ekonomi için tehlike oluşturabileceği görülmektedir. *Türkiye'de Meksika'daki gibi büyük miktarlarda sermaye hareketleri yaşanmamıştır. Türkiye'deki kriz, paranın yurtiçi piyasalarda yön değiştirmesi sırasında oluşan dengesizlikler sonucu yaşanmıştır.* Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, *iki ülkede de paranın fiziki yatırımlara ve üretken faaliyetlere değil, piyasalarda kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamaya yönelmiş olmasıdır.* Sermayenin yüksek reel faiz ortamında üretime değil, faiz geliri kazanmaya yönelmesi, ülkelerin reel yatırımlarını ve uzun dönem büyümesini olumsuz yönde etkilemektedir. Finans piyasalarının güçlü olduğu gelişmiş ülkelerde, kaynakların finans piyasalarından fiziki ve üretken yatırımlara yönlendirilmesine önem verilmektedir. Öyleyse, *istikrar sürecinde piyasaların serbestleştirilmesinin ardından piyasaların güçlendirilmesine çalışılmalı, finans kesimi ve reel kesim arasındaki bağın teminine, sürdürülebilir büyüme hedefini gerçekleştirme yönünde üretkenlik artışı sağlanmasına öncelik verilmelidir.* Zira, üretkenlik artışından kaynaklanmayan gelir artışları, gelir dağılımının giderek bozulmasına, gelir grupları arasındaki eşitsizliğin artmasına ve toplumsal çalkantılara neden olmaktadır.

Diğer taraftan, kamunun iç borç yükünün artmaya devam etmesi, reel ekonomide yaşanan yapısal sorunlardan kaynaklanmıştır, ve *5 Nisan krizine asıl neden olan faktörler; kapsamlı bir özelleştirme sürecinin geciktirilmesi, kamunun bütçe dışı kuruluşlara kaynak aktarmaya devam etmesi, tarım politikasındaki tutarsızlıklar ve kamu işgücü piyasalarının esnek olmayan yapısı şeklinde özetlenebilir.* Başarılı ülke örnekleri, bu reformları “uzun ve sancılı geçiş” sürecinde gerçekleştirmişlerdir. Bu reformların ertelenmesi, çözümü zorlaştırmaktadır. Öyleyse, *hızla ve kararlılıkla, Türkiye'de de başlatılan bu sürecin devamı sağlanmalıdır.*

Ülke deneyimlerinden, başarılı bir istikrar programının beş temel politikayı içerdiği görülmektedir. Bunlar; *sıkı maliye ve para politikasından oluşan ortodoks önlemler, fiyat ve ücret kontrollerine dayanan heterodoks politikalar, döviz kurunun temel nominal çıpa olarak seçilmesi, ekonomik dönüşümün gerektirdiği ticaretin, finans piyasalarının ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile kamu kesiminin yeniden yapılandırılmasından oluşan yapısal reformların uygulanması (ya da başlatılması), dışarıya net kaynak (borç ana parası ve faiz) aktarımının azaltılmasıdır.* Bu önlemleri içeren bir istikrar programının başarısını, programın hazırlanmasında ve uygulanmasında sağlanan *toplumsal uzlaşmanın derecesi* önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca bu tür bir programın IMF tarafından hazırlanıp ülkeye sunulması, dış kaynak imkanı sağlamasına rağmen,

hükümetlere bazı sorumluluklar yüklemektedir. Programın başarısını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen bir faktör de, bu tür *dış kısıt* etkenidir.

5 Nisan Kararları'nın özellikleri incelendiğinde, yukarıda sözü edilen temel politikaların program kapsamına alındığı, bazılarının uygulandığı ve fakat, bazılarının kararlılıkla uygulanamadığı görülmektedir. Bütçe açıklarını azaltmaya yönelik ortodoks maliye ve para politikaları krizden hemen sonra uygulanmış, *ilk altı ay sonunda hedefler büyük ölçüde gerçekleştirilmiş ve mali disiplin sağlanmıştır*. Fakat, *sonraki dönemlerde politikalardan tavizler verilmiş, özellikle parasal genişleme önlenememiş ve mali disiplin sürdürülememiştir*. *5 Nisan Kararları'nın heterodoks özellikleri*, özellikle Meksika ve İsrail'deki uygulamalara göre oldukça *yetersizdir*. Bu ülkelerde ciddi anlamda fiyat ve ücret kontrolleri belli sürelerde yapılmış olmasına karşın, Türkiye örneğinde sadece bazı temel KİT mal fiyatları altı ay boyunca artırılmamış, özel sektör fiyatlarına ise herhangi bir kontrol getirilmemiştir. Kamu ücretleri ise dondurulmamış, fakat bütçe imkanları içinde artırılmıştır. Böylece, kamu kesiminde fiyat ve ücret artışları baskı altına alınmasına rağmen, özel kesime herhangi bir kısıt getirilmemiştir. Bu durum, özel kesime enflasyonist beklentilere göre bir fiyat ayarlaması fırsatı vermiş ve belli bir gelir grubunun zarara uğraması engellenmiştir. Halbuki *heterodoks politikaların temel amacı, yüksek enflasyondan kurtulmak amacıyla toplumun bütün kesimlerinin özveride bulunmasını istemek ve bunun için de ücret ve fiyatları kısa süreler için dondurmak ya da kontrol etmektir*. Bu amaç doğrultusunda İsrail'de tüm fiyatlar dondurulmuş ve kontroller yapılmış, Meksika'da ise kısmi dondurma ve kontrol etme politikası uygulanmıştır. *Türkiye'deki heterodoks uygulamanın bu ülkelerdeki kadar ciddi ve yeterli olmadığı görülmektedir*. Sadece kamu kesimi fiyat ve ücretlerinin kontrol altına alınması, özverinin ağırlıklı olarak bir kesimden istendiğinin bir göstergesidir. Oysa, *istikrarın maliyetleri, toplumun tüm kesimleri arasında eşit dağıtılamazsa, programın sürdürülebilirliği tehlikeye girmektedir*. Nitekim, program uygulamasından yaklaşık altı ay sonra ücret ve fiyat artışı baskıları artmış, toplumun büyük bir kesiminde artan rahatsızlık ve programa yeterli destek verilmemesi, programın sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmuştur. 1995 yılı programı IMF tarafından yeterli görülmemiş, 1995 Şubat ayında IMF ile yeni bir hedef seti hazırlanarak, büyüme tahmini % 4'ten % 3'e düşürülmüştür. Ayrıca, 1995 yılında enflasyonun % 40'lar seviyesine düşürülmesi hedeflendiği halde, 1995 yılı enflasyonu % 89 olarak gerçekleşmiştir. 1995 yılının ilk yarısında bütçe hedefleri tutulmasına rağmen, 1995 yılının üçüncü çeyreğinde seçim atmosferine girilmesi nedeniyle hedefler aşılmıştır.

5 Nisan programında *kur, temel çıpa olarak seçilmiş*, kur artışının enflasyon artışı altında kalacak şekilde kontrol edilmesiyle, program uygulamasını takip eden ilk aylarda döviz piyasaları istikrara kavuşmuştur. *Döviz kuru Türkiye ekonomisinde kredibilitesi yüksek bir nominal çıpadır*. Dolayısıyla kurun istikrara kavuşması, piyasalara mesaj vermek ve enflasyonu düşürmek açısından önemlidir. Fakat, *kriz sonrası, kur kontrolü sağlanmasına rağmen enflasyon düşürülememiştir. Bu da enflasyonun ardında başka faktörlerin olduğunu göstermektedir*.

İstikrar programlarında hem dış kaynağa ihtiyaç duyulmakta, hem de dış kaynak aktarımını azaltma gereği doğmaktadır. Bu durum istikrar programlarının toplumsal maliyetini artıran bir

durumdur. Örneğin, Meksika 1987-88 programları sırasında zor olmasına ve toplumsal tepki almasına rağmen, hükümet özel sektörden vergi yoluyla aldığı kaynağı, dış borcunu azaltmak için dış borç ve faiz ödemelerinde kullanmıştır. Aynı zamanda Meksika, dış kaynak bulmada İsrail kadar da şanslı olmamıştır. *Türkiye’de de 5 Nisan programında IMF tarafından sağlanan dış kaynak çok sınırlı düzeyde (yaklaşık 700 milyon \$) kalmıştır.* Diğer yandan, 1993 yılında % 4.5 olan dış borç (ana para ve faiz) servisinin GSMH’ya oranı, 1994 ve 1995 yıllarında sırasıyla % 7.6 ve % 7.1 olarak gerçekleşmiştir¹. *5 Nisan programı sonrasında dışarıya kaynak aktarımının azalmadığı, tersine arttığı görülmektedir.*

5 Nisan programı kapsamına özelleştirme, KİT reformu, kamu sektörünün yeniden yapılandırılması, sosyal güvenlik reformu ve tarım politikalarıyla ilgili yapısal reformlar dahil edilmiş, fakat uygulamada çıkan bazı aksaklıklar ve konjonktürün buna müsait olmaması nedeniyle, reformlardan beklenen başarı sağlanamamıştır. *Yapısal reformlar istikrar programlarının ve istikrar süreçlerinin bir gereğidir. Fakat, geniş kapsamlı reformların bir anda gerçekleşmesi beklenmemeli, bu reformların uzun zaman aldığı gözardı edilmemelidir.* Diğer taraftan da, *zaman kaybetmeden gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemelerin hızla gerçekleştirilmesine çalışılmalıdır. Başarının en önemli koşullarından biri yapısal reformların gerçekleştirilmesidir.*

İstikrar programlarındaki başarının en önemli etkenlerinden bir diğeri de, *toplumsal uzlaşma ve programı uygulayacak kadroya duyulan güvendir.* İsrail 1985 istikrar programı toplumun tüm kesimlerini temsil eden grupların katıldığı, kısa, orta ve uzun dönem hedeflerinin net ve detaylı olarak belirlendiği, uzun bir hazırlık aşamasından sonra uygulamaya konmuştur. Bu nedenle, programa yeterli destek sağlanmıştır. *5 Nisan Kararları’nın ise orta ve uzun dönemli hedeflerinin çok detaylı olmadığı, hazırlık aşamasında toplumun belirli kesimlerini temsil eden gruplar oluşturulmadığı ve alınan önlemlerle ilgili farklı kesimlerden yeterli desteğin sağlanmadığı görülmektedir. Kredibilitesi düşük olan istikrar programlarının başarı şansı da düşük olmaktadır.*

Yukarıda özellikleri irdelenmeye çalışılan *5 Nisan Kararları*, 1994 yılında yaşanan krizin aşılmasında *kısmen başarılı olmuştur.* Finans piyasalarında yaşanan kriz, hükümetin iç borç faiz oranlarını yeniden yükseltmesi, mevduata devlet güvencesi verilmesi ve döviz piyasalarına müdahale edilmesiyle aşılmıştır. Kamu harcamalarının kesilmesi ve ek vergiler ile bütçe açığı daraltılmış, fakat ek vergilerin kalıcı özellikte olmaması nedeniyle sağlanan gelir artışı, kısa dönemde bir rahatlama sağlamasına rağmen, mali disiplinin sürdürülmesinde yeterli olamamıştır. Öte yandan reel kesimde yaşanan kriz devam etmektedir. Çünkü temel problemler çözülememiştir. Geniş bir perspektiften bakıldığında, *5 Nisan istikrar programı ile kısa dönemde içine düşülen finansal bunalım ve kriz aşılmış, ve fakat istikrar sürecinin gerekleri yerine getirilemediği için düşük enflasyon ve sürdürülebilir büyüme anlamındaki, kalıcı başarıya ulaşamamıştır.*

¹ Hazine Aylık İstatistikleri, Mayıs-Haziran 1996, s.59, tablo 3.9.

5 Nisan Kararları ve programın uygulama sonuçları, Türkiye'deki yüksek enflasyon olgusunun altında, kısa dönemde, küçük çaplı istikrar programlarıyla çözümlenmesi pek de mümkün görünmeyen daha ciddi ve önemli sorunların olduğunu göstermektedir. 5 Nisan krizini deneysel olarak incelemeye yönelik model çalışmasının bulguları, tartışmaya açık olmakla birlikte, genel itibarıyla bu yargıyı destekler niteliktedir. Türkiye'de son yıllarda yaşanan yüksek kronik enflasyon "inertia" özelliği taşımaktadır. Yani, enflasyonist beklentiler mevcut enflasyonu geleceğe taşımaktadır. Sadece kurun kontrol edildiği istikrar programları kısa dönemde etkili olmakta, uzun dönemde enflasyonu kalıcı olarak düşürmeye yetmemektedir. Model sonuçlarından, para arzı ya da fiyat-ücret kontrollerinin enflasyonu düşürmede tek başlarına etkili olamayacakları anlaşılmaktadır. Kura dayalı programlarda, ekonomik aktivitedeki daralma (istikrarın maliyeti) gelecek dönemlere ertelenmektedir. Bu, programın kredibilitesini azaltan bir etkidir. Paraya dayalı programlarda ise ekonomik daralma hemen hissedilmektedir. Bu da para arzını kontrol etmeye dayalı istikrar programlarının, kredibilitesi yüksek, güçlü yönetimler tarafından uygulanabileceğini göstermektedir. 5 Nisan krizinden sonra, aynı şartlar altında, daha sıkı kur ya da para arzı politikası uygulanması durumunda bile sonuçların gerçekleşmeden çok da farklı olamayacağı anlaşılmaktadır. Enflasyon mücadelesinde fiyatlar arasındaki (kur, ücret, faiz, fiyat) dengeyi kurmadan önce sıkı maliye ve sıkı para politikalarının kararlılıkla, tavizsiz ve uzun bir süre uygulanması gereklidir. Diğer taraftan, yapısal sorunların çözülmesi ve istikrarın maliyetinin toplumun tüm kesimleri arasında dengeli olarak paylaştırılması başarıya ulaşmanın vazgeçilmez koşullarından biridir. Ortodoks politikaların ciddi olarak uygulanmadığı Arjantin 1985 Austral Planı'nda fiyat ve ücret kontrollerine rağmen enflasyon düşürülebilmiştir. Öyleyse, Türkiye'de öncelikle sıkı maliye ve sıkı para politikaları uygulanmalı, bütçe dengesi kurulmalı, yapısal reformlar hızla gerçekleştirilmelidir. Bu önlemlere rağmen, eğer hala enflasyon düşürülemiyorsa, seçilen nominal çıpaaların dondurulması ile fiyatlar arasındaki dengesizliğin ortadan kaldırılmasına çalışılmalıdır. Aksi takdirde, kurun, para arzının ya da ücretlerin, ortodoks tedbirler uygulanmadan kontrol edilmesi, enflasyonu düşürmek yerine, ekonomik dengelerin daha da bozulmasına neden olmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi istikrar, "uzun ve sancılı" bir süreçten sonra kazanılmaktadır. Yüksek maliyetlerden kaçış yoktur. Bu bilindiğine göre, eğer enflasyon düşürülmek ve istikrara ulaşmak isteniyorsa, politika uygulayıcılarının bu maliyeti gelecek dönemlere ertelemek yerine, yüreklilikle bugünden üstlenmeleri gereklidir. Ülke deneyimleri, başarı için toplumsal uzlaşmanın sağlanmasının, ekonomik ve toplumsal seferberliğin bir an önce başlatılmasının önkoşul olduğunu göstermektedir. Kültürel farklılığın yüksek ve gruplararası talep çeşitliliğinin fazla olduğu demokratik ülkelerde, ekonomik kriz yaşanmadan ve toplumun her kesimi istikrarın gerekliliğine inanmadan, toplumsal uzlaşmanın sağlanması kolay değildir. Diğer taraftan da, kalıcı çözümün sağlanması için ekonominin dibe vurmasını beklemek, rasyonel bir politika seçimi olmayacaktır. Hükümetin enflasyonla mücadeledeki kararlılığını ve istekliliğini, tutarlı ve ciddi politika uygulamalarıyla halka yansıtması gereklidir. Siyasilerin, ekonomik politika uygulamalarında kurumsal-anayasal kontrol mekanizması yoluyla mümkün olduğunca objektif davranmaları sağlanmalıdır.

